

16.-17. Yüzyıl Bâbürlü Kaynaklarında Emir Timur İmaja *The Image of Amir Timur in 16th and 17th Century Mughal Sources*

Ali YILDIRIM

Tarih Bilim Uzmanı, ay973529@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8897-6339

Özet

1370 yılında Maverâünnehir’de tarih sahnesine çıkan Emir Timur kendi döneminin büyük bir devlet adamı ve askeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu devletin banisi Bâbür Şah da Emir Timur’un beşinci göbekten torunudur. Bâbürlüler açısından Emir Timur övünülmesi ve örnek alınması gereken bir şahsiyettir. Bu çalışmada Bâbürlü hükümdarlarının büyük ataları Emir Timur’u nasıl adlandırdıkları izah edilmeye çalışılmıştır. Emir Timur, Bâbürlü historiyoğrafisinde, sanatında ve politik söyleminde vücut bulmuştur. Bâbürlü vekayinâmelerinde Emir Timur’un ekseriyetle Sâhipqıran, Emir ve Gürkan unvanları üzerinde durulmuştur. Emir Timur’un Bâbürlü hükümdarları nezdinde bir meşruiyet kaynağı olduğu anlaşılmıştır. Bilindiği gibi Emir Timur kendi döneminde meşruiyetini Cengiz Han’ın soyundan almaya çalışmıştır. Bâbürlü döneminde ise Emir Timur’un bizzat kendisi bir meşruiyet kaynağı haline gelmiştir. Bununla birlikte Bâbürlülerin kendi soylarından bir meşruiyet devşirip devşirmediği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bâbürlüler politik saiklerle prestijli soylarının yanı sıra gazi sultan imajını da işlemişlerdir. Alt kıtanın bu hükümdarları ayrıca Emir Timur’u bir mit olarak kullanmışlar ve kendisinin mirasına sahip çıkmaya çalışmışlardır.

Anahtar kelimeler: Emir Timur, Bâbürlüler, historiyoğrafî, imaj, soy

Abstract

Amir Timur, who emerged on the historical stage in Transoxiana in the year 1370, appears as a great statesman and military leader of his time. The founder of this state, Babur Shah, is the fifth generation grandson of Amir Timur. For the Baburids, Amir Timur is a figure to be praised and emulated. This study aims to explore how the Mughal rulers referred to their great ancestor, Amir Timur. Amir Timur is manifested in Baburid historiography, art, and political discourse. Mughal chronicles often emphasize Amir Timur’s titles of Sâhipqıran (The Lords of the Auspicious Conjunction), Amir, and Gürkan. It is understood that Amir Timur served as a source of legitimacy for the Baburid rulers. As is known, during his own era, Amir Timur attempted to derive his legitimacy from Genghis Khan’s lineage. In the Baburid period, Amir Timur himself became a source of legitimacy. However, there are different opinions on whether the Mughals derived their own legitimacy from their lineage. The Baburids, for political reasons, have also incorporated the prestigious lineage and the image of a ghazi sultan. Furthermore, these rulers have utilized Amir Timur as a mythical figure, attempting to claim his legacy.

Keywords: Amir Timur, Baburids, historiography, image, genealogy

Fransızca imge kelimesinden gelen imaj Türk Dil Kurumu sözlüğünde imge olarak tarif edilmektedir. İmge kelimesine bakıldığında ilk anlamının; zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal olduğunu görmekteyiz. Kelimenin diğer anlamları; genel görünüş, duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri şeklindedir. Bu bağlamda bir diğer mühim kelime dilimize yine Fransızca kökenli olarak giren ve Türkçe karşılığı etkileyicilik şeklinde verilen karizmadır. Bu iki kelime bilhassa Türkler için çok şeyi ifade etmektedir. Bilindiği üzere Türk toplumunda İslam öncesi devirde yönetici kişi kut sahibi olup sıradan bir insan değildir. Kök Tengri'den kut, yani yönetme yetkisini aldığı inancı hâkimdir. Bu kişi kitleleri etrafında toplayıp ortak bir hedef ve istikamette birleştirebilmeli, karizma ve imaj sahibi olmalıdır. Muktedir olan kağan nezdinde imaj ve karizma, meşruluğunu diğer bir ifadeyle hükmetme hakkının geçerli olma durumunu takviye etmektedir. Hükümdarın imaj sahibi olması konusu İslami dönemde de devam eden bir husus olmuştur.

Kişisel imaj ve karizma Bâbürlü gücünün kurulup yükselişe geçtiği 16. ve 17. yüzyılda da iktidara ruh veren kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere Bâbürlü Hanedanı Emir Timur'un soyundan gelmektedir. Dolayısıyla Bâbürlülerin kuruluşuna geçmeden önce Emir Timur'un eylemlerine göz atmakta yarar vardır. Timur 1370 yılında Semerkant'ta emir unvanı ile tahta oturmuştu. Hâkimiyetini Cengiz İmparatorluğu'nun ardıl devletleri üzerine inşa eden Emir Timur'un bu süreçte bir imaj çalışması içerisinde olduğunu görmekteyiz. Timur'un kendi devrinde kullanmış olduğu "sâhipkiran", "emir" ve "Küregen" unvanları bu çalışmanın birer ürünüdür.

Timur devrin astrolojik inancına göre kıran vaktinde ve avucunda kan pıhtısıyla doğduğu düşünülerek sâhipkiran unvanını almıştır. Yukarıda zikredildiği üzere tahta oturduğunda Cengiz Han soyundan gelmediği için gerçek iktidar kendisinde olsa dahi han unvanını kontrolü altındaki Cengiz soyundan birine vermiş ve kendisi emir unvanı ile yetinmiştir. Zira 14. yüzyılın Asya dünyasında meşruiyetin kaynağı Mete Han'ın yanında Cengiz Han soyundan olmaktır. Buna paralel olarak Cengiz soyu ile yakınlaşmak ve bu yolla meşruluk kazanmak isteyen Emir Timur, Kazan Han'ın kızı Saray Mülk Hanım ile evlilik akdetmiştir. Cengiz soylu bir hanımla gerçekleştirilen bu evlilik Emir Timur'a "Küregen" (Han güveyisi) unvanını kazandırmıştır. (Aka, 2014, s. 10-11). Timur'un soyunun Cengiz Han soyu ile ilişkilendirilmesine yönelik çalışma Emir Timur'un torunu Uluğ Bey devrinde devam etmiştir. Uluğ Bey tarafından dedesinin mezarına dikilen yeşim taşında Timur'un soyu Cengiz Han ile birleştirilmiştir. (Aka, 2014, s. 7). Siyasi sahnede imaj çalışması devletlerin kuruluş ve fetret süreçlerinde veya meşruluğun takviye edilmesi gerektiği durumlarda yürütülen bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Peki Bâbürlü Devleti'nin banisi Bâbür Şah da Hindistan'da devletini kurarken bir imaj çalışması içine girmiş midir? Bâbür Şah kanaatimizce devletini

kurarken tabii olarak bir imaj yakalamak istemiştir. Burada tartışılan esas nokta bu imaj inşasında Moğol - Cengiz Han soyunun mu yoksa Türk - Timur soyunun mu tercih edildiğidir. Bâbü Şah anne tarafından Cengiz Han, baba tarafından Emir Timur soyundan geldiğinden her iki tarafa da yönelebilecek bir serbestiyete sahiptir. Tarihi süreç incelendiğinde Bâbü Şah'ın Türklük ve Emir Timur yönünde bir tercih yaptığı görülecektir. Başından geçen mücadeleler ve Bâbü'nâme takip edildiğinde Bâbü Şah'ın kendisini bir Türk olarak kabul ettiği ve Timurlu bilincine sahip olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. 16. yüzyılda Hindistan'da yeni bir devlet kurucu olarak karşımıza çıkan Bâbü Şah kendi hanedanına teveccüh göstermekte haklıdır. Zira siyasi konjonktür bakımından Emir Timur'un yaşadığı devir ile kendi devri arasında farklar vardır. Emir Timur'un çağında hükmetmenin yolu Cengiz soyuna başvurmaktır. Fakat ilerleyen süreçte Timurlu Devleti'nin İran-İslâm geleneğiyle de beslenmeye başlaması ve Emir Timur'un şahsında güçlü bir hanedan geleneğinin inşası söz konusu soya mecburiyeti zayıflatmıştır. (Oruç, 2023, s. 549).

Dolayısıyla Bâbü Şah için gerek Hindistan öncesi gerekse Hindistan saltanatı sürecinde yöneldiği taraf Türklük ve Emir Timur olacaktır. Tarihçiler arasında tartışılan bir diğer mesele de seçilen Timur imajının kullanım dozudur. Makbul Emir Timur miti ne derece de ve hangi alanlarda kullanım bulmuştur? Giriş mahiyetinde eklemek gerekirse bu mitin zamana ve zemine göre farklılık arz ettiği, meşruiyet ve siyaset kavramları çerçevesinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Bâbü Şah'ın ardılları Emir Timur'a saygı ve teveccüh göstermekle birlikte bu miti bilhassa Maveraünnehir'e yönelik iddialarında bir araç olarak kullanacaklardır. İleride bahsedileceği üzere Emir Timur imajına yönelik en büyük vurgu siyaset gereği Şah Cihân devrinde yapılacaktır. Bundan dolayı bir hükümdarın ölümünden iki yüzyılı aşkın bir süre sonra tekrardan imaj kavramlarına sarılı bir şekilde siyaseten kullanılabilceğine şahit olmaktadır.

Çalışmamızda bu tartışma ve sorulara ana kaynakları mukayeseli olarak kullanarak ve güncel araştırmalara da yer vererek cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada Emir Timur'un kökeni meselesine ve seferlerine çalışmanın maksadını aşacağından dolayı girilmeyecektir. Çalışmada merkeze alınan esas konu Emir Timur'un Bâbürlülerdeki yeri ve önemidir. Bâbürlü Devleti'nde Emir Timur'un algılanma biçimine farklı zaviyelerden bakmak mümkündür. Bu minvalde kaynaklardaki Emir Timur'a hitap şekli, bahsi, kendisine verilen unvanlar, cihangirliği, Bâbürlü şecere mühürleri ve Timurlu mirası zikredilecek hususlar arasındadır.

1. Emir Timur'a Hitap Şekli ve Bahsi

Emir Timur'un Bâbürlü tarih yazıcılığında yer aldığı ilk eser tabii olarak *Bâbü'nâme*'dir. *Bâbü'nâme* bir asker ve devlet adamı olan Bâbü Şah'ın bu meziyetlerinin yanı sıra sanatçı kimliğini konuşturduğu edebi şaheseridir. Bâbü Şah eserinde Emir Timur'dan haleflerinin yüceltici unvanlarına kıyasla yalnızca

Timur Bey olarak bahsetmektedir. (Bâbü Şah, 2000, s. 10). Emir Timur'dan bu kadar sade bir biçimde bahsedilmesinin arkasında ki gerçek ileride izah edilecektir.

Hümayun Şah'ın saltanatına gelindiğinde zikredebileceğimiz ilk kaynaklardan biri *Kânûn-i Hümayun*'dir. Hândmîr tarafından kaleme alınan bu eser Emir Timur'dan Sâhibkîran ve Timur Gürkan şeklinde bahsetmektedir. (Khwandamir, 1940, s. 10-12). Hümayun Şah'ın ibrikçibaşısı Cevher tarafından yazılan *Tezkiretü'l-Vakiat* adlı eserin içerisinde de benzer şekilde Sâhibkîran unvanının kullanıldığı görülmektedir. (Jouher, 1832, s. 121). Bayezid Bayat'ın *Tezkire-i Hümayun ve Ekber*'inde Hazret-i Sâhibkîran sanıyla geçmektedir. (Bayezid Bayat, 1360, s. 88). Bir diğer önemli eser ise Bâbü Şah'ın kızı Gülbeden'in kaleme aldığı *Hümayunnâme*'dir. *Hümayunnâme*'den başlamak üzere sonraki Bâbürlü metinlerinde daha oturmuş bir gelenek olarak Emir Timur ve Bâbürlü hükümdarlarından bahsedilirken kendilerine bir san verilmektedir. Bunlar sırasıyla şöyledir; Emir Timur için Sâhibkîran, Bâbü Şah için Firdevs-mekân ve Giti-sitan, Hümayun Şah için Cennet-aşyan ve Cihan-ban, Ekber Şah için Arş-aşyan, Şah Cihângîr için Cennet Mekânî ve nihayet Şah Cihân için Sâhipkîran-ı Sâni. Vekayinamelerde Emir Timur'dan ve Bâbürlü hükümdarlarından bahsedilirken isimlerinin yerine hep bu sanlar kullanılmaktadır. Nitekim dördüncü Bâbürlü padişahı Şah Cihângîr (1605-1627) bizzat kendisinin kaleme almış olduğu *Tüzük-i Cihângîrî* adlı eserinin ilk kısımlarında yukarıdaki açıklamayı vererek soyunun sanlarını izah etmiştir. (Jahangir, 1909, s. 5).

Emir Timur, üçüncü Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah'ın saltanatını (1556-1605) konu alan ve veziri Ebü'l-Fazl el-Allâmî'nin yazmış olduğu *Ekbernâme*'de; "Emir Sâhibkîran", "Sâhibkîran Salisü'l-Kutbin Kutbü'd-dünya ve'd-din Emir Timur Gürkan" unvanları ile geçmektedir. (Abu'l-Fazl al-Allami, 2000, s. 204). Müellifin bir diğer eseri olarak kabul edilen *Ayin-i Ekberî*'de ise "Emir Timur Sâhibkîranî" olarak zikredilmektedir. (Abu'l-Fazl al-Allami, 1873, s. 184-185). Ekber Şah devrinin diğer mühim kaynağı olan Abdülkadir Bedâûnî'nin *Müntehabü't-Tevârih* adlı eserinde Emir Timur'dan, "Büyük Emir Timur Gürkan" şeklinde bahsedilmektedir. (Al-Badaoni, 2009, s. 358). Dönemin üçüncü bir müellifi olarak zikredebileceğimiz Nizâmüddîn Ahmed Herevî ise *Tabakât-ı Ekberî*'sinde Emir Timur'u daima "Hazret-i Sâhibkîranî" olarak anmaktadır. (Khwajah Nizamuddin Ahmad, 1927, s. 277). Yine bu devire ait olan ve Hz. Muhammed'in vefatından Ekber Şah'ın saltanatına kadar uzanan bir dünya tarihi çalışması olarak ifade edilebilecek *Tarih-i Elfi*'de Sâhibkîran Emir Timur Gürkan şeklinde geçmektedir. (Golam Mirza Tabâtabâyî Mecd, 1382, s. 2910). Ekber Şah notlarında oğlu Selim (Cihângîr)'e hitaben şöyle demektedir; "Senin damarlarında şanlı atalarımızın, Cengiz Han'ın ve Yedi İklimin Yenilmez Hükümdarı Emir Timur'un kanı akıyor. Benim gibi sen de 'Türk ve Moğol'

savaşçılarının gözü pek cesaretini, Fars hükümdarlarının kurnaz zarafeti ile birleştiriyorsun”. (Şahin, 2020, s. 98).

Emir Timur, Şah Cihângîr devrinin kaynaklarından *İkbalnâme-i Cihângîrî*’de “Emir Timur Gürkan” unvanıyla zikredilmektedir. (Mutemed Han, 1865, s. 178). *Measir-i Cihângîrî*’de “Kutbü’ d-din ve’ d-dünya Sâhipkıran Emir Timur Gürkan” olarak anılmaktadır. (Khwaja Kamgar Husaini, 1968, s. 2). Beşinci Bâbürlü hükümdarı Şah Cihân döneminin (1628-1658) ana kaynağı olan ve Abdul Hamid Lahori’ye ait olan *Padişahname*’de Emir Timur’dan “Sultan-ı Âzam Hâkan-ı Muazzam Mâlikü’l-Hâfîkeyn Salisü’l-Kutbîn Kutbü’ d-dünya ve’ d-din Hazret-i Emir Timur Sâhibkıran Eskenehullahu fi Buhbuhatil Cihân” olarak bahsedilmektedir. (Abdul Hamid Lahori, 1867, s. 43). Şah Cihân’ın saltanatının tümünü ele alan Muhammed Salih Kenbu’nun *Amel-i Salih* adlı eserinde ise “Kutbü’ d-dünya ve’ d-din Sâhibkıran-ı Âzam Emir Timur Gürkan” olarak geçmektedir. (Muhammad Salih Kambo, 1923, s. 27).

Görüleceği üzere kaynaklar ekseriyetle Timur’un “Emir”, “Sâhipkıran” ve “Gürkan” unvanları üzerinde durmaktadır. Timur her ne kadar kendi devrinin büyük bir fatihi olsa da Cengiz Han soyundan gelmediği için “emir” unvanını kullanmıştır. Ayrıca hayırlı bir anda elinde kan pıhtısıyla doğduğu inancından dolayı Sâhipkıran lakabını almıştır. Esasen Sâhipkıranlık Timurlu saltanat mitinin bir ifadesi olup Bâbürlü çağında da kullanılacaktır. Sâhipkıran ve Gürkan unvanları Emir Timur için Bâbürlü kaynaklarında da aynen tasdik edilerek zikredilmeye devam edilmiştir. Ebü’l-Fazl el-Allâmî, Ekber Şah’ın soyunu açıklarken kendisinden “Gürkanlı hanedanının ışığı (furûg-ı hanedan-ı Gürganî)” ve “Timurlu hanedanının ışığı (çerâg-ı düdmân-ı Sâhipkıranî)” olarak bahsetmektedir. (Abu’l-Fazl al-Allami, 2000, s. 17; Balabanlılar, 2007, s. 87). Bâbürlü hükümdarları kendi hanedanları için “Sâhipkıran ailesi” demektedir. Şüphesiz bunu Ekim 1627 tarihli bir fermanla takip etmek mümkündür. (Khadgawat, 1962, s. 6).

Emir Timur’un Sâhipkıranlığı Bâbürlü devrindeki çeşitli şiirlerde de yer bulmuştur. Örneğin Şah Cihân’ın en büyük oğlu Mirza Dârâ Şükûh’un Pir’i Molla Şah, mirza için kaleme aldığı bir gazelinde şöyle demektedir;

“Birinci ve ikinci Sâhibkıran (Büyük Timur ve Şah Cihan) haşmet sahibidirler.

Bizim Dara Şükûh (ise) oldu gönüllerin Sâhibkıranı.

Nihayet o, bu dünyadan iki âlemin metanı.

Gönül dükkânının metandan kendi eline geçirdi.” (Bayur, 1945, s. 18).

Yine Bâbürlüler, Emir Timur’un Cengiz Han soyundan birisiyle evlilik akdetmesi sayesinde aldığı Güregen¹ (damat) lakabına atfen kendilerini Silsile-i

¹ Bu kelime literâtürde Gürkan, Gürkan, Küregen gibi farklı telaffuzlarla da zikredilmektedir.

Güregen/Güreneniyye adıyla anmışlardır. Esasen Bâbü Şah ve halefleri anne tarafından Cengiz Han soyundan gelmekle² birlikte Emir Timur'dan gelen soylarına daha yakınlardı. (Oruç, 2023, s. 555). Zira Bâbü'nâme'deki kayıttan da anlaşıldığı üzere Bâbü Şah Moğolları sevmemekte ve onlardan şöyle bahsetmekteydi; “kötülük ve bozgunluk daima Moğol ulusundan çıkagelmiştir. Şimdiye kadar benimle beş defa düşman oldular.” (Bâbü Şah, 2000, s. 98).

Farsça tarih yazıcılığının en güzide örneklerinden olan *Ekbernâme* Hz. Âdem'den Ekber Şah'a değin meydana gelen olayların anlatıldığı hacimli bir eserdir. Söz konusu kaynakta Emir Timur'dan teferruattan uzak genel bilgilerin hâkim olduğu ve fakat edebi bir tarzda bahsedilmektedir. Bu eserde; Emir Timur'un 9 Nisan 1336'da Şehr-i Sebz'de doğduğu, gençliğinde avcılık ve savaş sanatı ile meşgul olduğu bu süreçte civar memleketlerde genel bir kargaşanın hâkim olduğu aktarılmaktadır. Devamında ise Sâhipkıran'ın 9 Nisan 1370'te cülusunu müteakip Maverâünnehir, Harezm, Türkistan, Horasan, İrakeyn, Azerbaycan, İran, Mazenderan, Deşt-i Kıpçak, Kirman, Diyarbakır, Huzistan, Hindistan, Mısır, Suriye ve Rûm memleketlerine hâkim olduğu ifade edilmektedir. Fakat tüm bu fetihlerin ayrıntılarına girilmemektedir. Eserdeki edebi üsluba değinilecek olursa; Emir Timur'un doğduğu devrin hayırlı çağ olduğu, kendisinin İran memleketini âdeta dikensiz bir bahçeye çeviren işler yaptığı ve nihayet 18 Şubat 1405'te Otrar'da Allah'ın karşı konulmaz emriyle yaşam atını sonsuz dünyaya çevirdiği söylenmektedir. (Abu'l-Fazl al-Allami, 2000, s. 205-212).

2. Bir Meşruiyet Kaynağı Olarak Emir Timur

Bilindiği üzere Emir Timur, Timurlu hanedanının banisi olup, Bâbürlülerde söz konusu hanedanın Hindistan'daki devamı niteliğindedir. Diğer bir ifadeyle Bâbürlüler Türkistan'da çöküntüye uğrayan Timurlu mülkünü Hindistan'da yaşatan hanedan üyeleridir. Bâbürlü Devleti'nin kurucusu Bâbü Şah, Emir Timur'un beşinci göbekten torunudur. Bu minvalde Bâbürlü hükümdarları kendi otoritelerini ve saltanatlarını meşrulaştırmak maksadıyla daimi olarak soylarına vurgu yapmayı ihmal etmemişlerdir. Zira Emir Timur 1398-1399'daki seferi ile Hindistan'ı³ zaptetmişti. Dolayısıyla Hindistan, Bâbü Şah'a fetih noktasında yabancı olmadığı gibi atasından kalma bir haktı. Emir Timur ve onun Hindistan'ı zaptı Bâbürlü hükümdarlarına bu yeni memlekette tam da ihtiyaç duymakta oldukları meşruiyeti sağlamaktaydı. Nitekim Bâbü Şah atasından almış olduğu

² Ebü'l-Fazl el-Allâmî'nin *Ekbernâme*'sine göre Bâbü Şah'ın annesi Kutluğ Nigar Hanım vasıtasıyla Cengiz Han'a uzanan şeceresi şu şekildeydi; Yunus Han bin Veys (Üveys) Han bin Şir Ali Oğlan bin Muhammed Han bin Hızır Hevace Han bin Tuğluk Timur Han bin İsen Buga Han bin Davâ Han bin Barak Han bin Bisun Tava bin Mutakan bin Çağatay Han bin Cengiz Han. Bkz. (Abu'l-Fazl al-Allami, 2000, s. 224).

³ Hindistan tabiri o dönem itibarıyla Kuzey Hindistan'ı tarif etmek için kullanılırdı. Bkz. (Fisher, 2020, s. 41).

bu meşruiyetle Panipat Muharebesi (1526)'ne giden sürecin öncesinde bölgenin hâkimi olan Sultan İbrahim'den topraklarını feragat etmesini isteyecektir. Emir Timur mitine duyulan ihtiyaç yalnızca Bâbürlülere has bir durum olmayıp Bâbür Şah'ın Maverâünnehir'deki en büyük rakibi Şeybanî Han (1500-1510) dahi benzer bir yola başvurmuştur. Kendisi, Cengiz Han soyundan olmasına rağmen Maverâünnehir'de tabiri caizse geçer akçenin Emir Timur ile bağlantılı olmak olduğunu fark etmiş ve Bâbür'ün kız kardeşi Hanzâde Begüm ile evlenmiştir. Zira Türkistan ahalisi nezdinde meşruiyeti bulunan soy Cengiz Han'ın ki kadar Emir Timur'un soyudur. (Balabanlılar, 2007, s. 29).

Emir Timur'un bir meşruiyet kaynağı olarak görülmesi noktasında Prof. Dr. Lisa Ann Balabanlılar'ın görüşlerine bakmak yerinde olacaktır. Balabanlılar'a göre Türkistan'daki anavatanlarından sürülerek Güney Asya'ya yerleşen Timurlu mülteci topluluğu "Bâbür" kimliğini oluştururken Emir Timur'un cihanşümul karizmasını savunmuş ve muhafaza etmişlerdir. Bâbürlü hanedan kimliğinin geliştirilmesinde giderek mitolojikleşen ata figürü yer almaktadır. Kendilerinin Asya tarihinin en büyük imparatorluk kurucuları arasında yer alan Cengiz Han ve Emir Timur soyundan gelmeleri onlara hem Türkistan'daki hem de Hindistan'daki siyasi güçlerinin meşrulaşmasını getirmekteydi. (Balabanlılar, 2007, s. 5-6). Bâbür Şah kendisini Emir Timur'un evladı saymakta, Timurlu hanedanına kuvvetli bir aidiyet hissi duymaktaydı. O bu minvalde Hindistan'a ilerlerken tabii olarak bu coğrafyanın Emir Timur'un mülkü olduğunu ileri sürecektir. "Bâbür, Hindistan istikametinde ilerlerken Timur'un mirasını işaret etmesi, onu siyasi faaliyetlerinin meşruiyet kaynağı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır." (Oruç, 2023, s. 555-556). Prof. Dr. John F. Richards'a göre de Bâbürlü Hanedanı soyunu Emir Timur'a dayandırmakla kusursuz bir meşruiyet sahibi olmuşlardır. (Richards, 2021, s. 29).

Bundan dolayıdır ki Bâbürlü hükümdarları şecerelerin başlangıcında Bâbür Şah'ı değil de Emir Timur'u esas almışlardır. Devletin kurucusu olan Bâbür Şah kendi şeceresini babası Ömer Şeyh Mirza veya önceki mirzalardan değil hanedanın banisi Emir Timur'dan başlatmıştır. Şecerelerde Emir Timur'un milat alınması kendisini mühürlerde, vekayinamelerde ve minyatürlerde göstermektedir.

Bâbürlü hükümdarlarına ait olan soy/şecere mühürleri kendilerinin otorite ve meşruiyetlerini gösteren en somut sembollerden biriydi. Bu tür mühürlerde merkezdeki dairede devrin hükümdarının adı yazarken çevresindeki dairelerde saat yönünde (saat 1'den itibaren) selefinden başlayıp Emir Timur ile nihayete eren bir silsile yer almaktaydı. Bu konuda incelemelerde bulunan Annabel Teh Gallop'a göre bu mühürler genellikle saraydaki begümlerden⁴ birine veya vezire teslim edilirdi. (Gallop, 1999, s. 85). Dairesel mühürler Bâbür Şah başta olmak

⁴ Bâbürlülerde hanedan mensubu kadınlar için kullanılan genel bir ifadedir.

üzere sonraki padişahlar tarafından da benimsenmiştir. Söz konusu mühürler Batı dünyasında ilk olarak 17. yüzyılın ilk çeyreğinde William Baffin tarafından bir Hindistan haritasında yayımlanmıştır. (Gallop, 1999, s. 89).

Bu mühür hakkındaki başlıca bilgi kaynağı, Ebü'l-Fazl el-Allâmî'nin Ayin-i Ekberî'sidir. Buradaki kayda göre mühür oymacısı Mevlana Maksud, çelik bir yüzeyi daire şeklinde keserek Ekber Şah'ın ve Timurleng'e kadar olan şanlı atalarının adlarını rika karakterinde ve daha sonra nesta'lik karakterinde kazımıştır. (Gallop, 1999, s. 79).

Bâbürlü tarih yazımında da tıpkı mühürlerde olduğu gibi bir soy vurgusu yapılmaktaydı. Herhangi bir padişahın saltanatını konu edinen resmi tarihlerde devrin padişahının vak'aları bildirilmeden önce “zıkr-i Emir Timur” başlığı ile ilk olarak Emir Timur ve halefi mirzalar anlatılmaktaydı. Ekbernâme, Amel-i Salih veya Lahorî'nin Padişahnâme'si gibi eserler bu cümledendir. Emir Timur bu eserlere yapılan minyatürlerde de işlenmekteydi. Lahorî'nin Padişahnamesi'ndeki minyatürde de görüleceği üzere Şah Cihân ve Emir Timur yan yana resmedilmiştir.

Bâbürlülerdeki Emir Timur mitinin kapsamını belirttikten sonra bu konuda farklı görüşlerinde bulunduğu belirtmek gerekmektedir. Corinne Lefèvre'ye göre Bâbürlüler haricinde hakikaten de böylesi prestijli bir soydan yararlanabilecek çağdaş Müslüman hanedan neredeyse hiç yoktu. Yine de, Bâbürlüler alt kıtaya ayak bastıkları andan itibaren, elde edebilecekleri sınırlı meşruiyetin farkına varmışlardı. Zira ne Cengiz Han ve halefleri ne de Emir Timur, Hindistan'da çok iyi hatıralar bırakmamıştı. Bu olumsuz hatıralardan kasıt Emir Timur'un Delhi'yi zaptı, gerek Hindu gerekse Müslümanları öldürmesi ve pek çok zanaatkârın Semerkant'a gönderilmesi veya sürülmesidir. Bu minvalde Bâbürlüler ne soylarından gelen prestijden vazgeçmiş ne de Hint tebaalarına karşı yabancı kalmıştır. (Lefèvre, 2011, s. 414-415). Timurlu soyundan vazgeçmemelerinin bir sebebi de diğer Müslüman hanedanlara, bilhassa Osmanlılara karşı olan tarihi üstünlüğü vurgulamaktır. (Lefèvre, 2011, s. 426). Bu yeni orta yolun ismine “gazi sultan” diyebiliriz.

Tarihçi Prof. Dr. Ali Anooshahr'a göre Bâbür Şah 1527'de Agra yakınlarında Râna Sangâ'ya karşı elde etmiş olduğu zaferini müteakip bastırılmış olduğu sikkelerinden de anlaşılacağı üzere “gâzi” unvanını elde etmiş ve Hindistan'da Hintliler için ikna edici olmayan Timurlu vurgusunu azaltmıştır. Bunun yerine 11. yüzyılda Hindistan'a düzenlemiş olduğu 17 gazası ile ünlenen Gazneli Sultan Mahmud çizgisinde hareket etmeye başlamıştır. Sahiplenilen bu çizgiden kasıt elbette kâfirlere karşı gaza eden, İslam'ın muzaffer savunuculuğudur. Zira Bâbür Şah'ın Hindistan'ın aşırı nüfuzlu Sünnî güçleriyle iş birliği kurmaya ihtiyacı vardır. (Anooshahr, 2022, s. 30-31). Bu sebepledir ki iftihar vesilesi olan ve Türkistan'da kullanışlı bir araç görevi gören Emir Timur, Bâbür Şah'ın yeni kamusal imajını çizme noktasında artık bir yüküdür. Bu durum kendisini

Bâbürnâme’de de göstermektedir. Nitekim Emir Timur Bâbürnâme’nin Türkistan ve Kabil bölümlerinde en az yirmi iki kez geçerken Hindistan bölümünde yalnızca iki kez geçmektedir. (Anooshahr, 2022, s. 73).

Bâbürlü siyasi geleneğinde ve tarih yazıcılığında Emir Timur’u çalışan tarihçi Prof. Dr. İrfan Habib’in görüşleri de Anooshahr ile belirli noktalarda örtüşmektedir. Habib’e göre de Emir Timur, Bâbür Şah ve takipçilerinin nazarında kendi davalarına destek sağlayacak bir isim değildir. Bir tarafta Emir Timur’la olan bağı vurgulamak, bir tarafta ise Emir Timur’un Hindistan’daki olumsuz imajı gerçeği vardır. Bu olumsuz imajın gerçekliğiyle yüzleşmek ise Ekber Şah döneminde daha da belirginleşecektir. Ebü’l-Fazl el-Allâmî eserinde Emir Timur’un Hindistan’ı fethi/işgalinin izahıyla başa çıkmak zorunda kalacak ve bu konuyu bir iki cümle ile geçiştirecektir. Keza Nizâmüddîn Ahmed Herevî’de eserinde meseleyi yumuşatarak anlatacaktır. Emir Timur’a yönelik en büyük vurgu Şah Cihân devrinde yapılacaktır. Bâbür Şah ve bilhassa Ekber Şah’ın zaferleri bu vurguyu azaltırken Şah Cihân, Maverâünnehir’e yönelik taleplerini meşrulaştırmak için Emir Timur kültürünü kullanacaktır. Fakat 1647’de yürütülen başarısız Belh seferi buna bir son verecektir. Bundan sonra artık Emir Timur’dan sembolik şekilde bir prestij nişanesi olarak bahsedilecektir. (Habib, 1997, s. 300-304). Dolayısıyla Timur kültürünün kullanımında zamana ve zemine göre farklılıklar bulunduğunu söylemek mümkündür.

3. Emir Timur’un Mirası

Daha önce Emir Timur’un kendi döneminde almış olduğu ve Bâbürlü devrinde de aynen kabul gören Sâhipkıran unvanına değinmiştik. Bu unvan Emir Timur’dan kalan bir miras olarak Bâbürlü hükümdarları tarafından da sahiplenilmiştir. Nitekim Şah Cihân 1628 tarihinde “Ebü’l-Muzaffer Şehâbeddin Muhammed Sâhibkıran-ı Sanî, Şah Cihân Padişah-ı Gazî” sanı ile tahta oturacaktır. (Inayat Khan, 1990, s. 17). Şah Cihân böyle yaparak esasında atasından sonraki Sâhipkıranın diğer bir ifadeyle cihangirin kendisi olduğunu vurgulamakta ve kendisini adeta ikinci Timur olarak göstermektedir. Şah Cihân’ın Emir Timur’u referans almak suretiyle sahiplenmiş olduğu bu unvan sikkelerde de kendisini gösterecektir. Nitekim bu padişaha ait olan ve Agra’da 1628 (Hicri 1038) tarihli darbedilen sikkelerde yukarıda zikredilen unvana yer verilmiştir. (Whitehead, 1914, s. 173). Emir Timur’a ait olan bu unvanın kullanımının Şah Cihân’ın mührüne ve kişisel eşyalarına da yansıdığını görmek mümkündür.

Emir Timur, Bâbürlü Devleti’ndeki mühim günlerde adı zikredilen bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 17. yüzyılda Hindistan’a seyahat eden Venedikli seyyah Manucci, Bâbürlü Devleti’nde kurban bayramlarında icra edilen bir gelenekten söz etmektedir. Buna göre;

O gün, saat dokuzda, hükümdar büyük bir teşhir ve heybetle sarayından çıkar ve yedi basamaklı bir kürsü üzerinde duran baş kadının kendisini beklediği ulu

camiyi ziyaret eder. Arkasında elinde kılıcını dimdik tutan bir köle vardır. İlk törenlerden sonra kadı, Timurleng'den başlayarak tüm Moğol⁵ hükümdarlarının adlarını (ve) saltanat yıllarını yüksek sesle ilan etmek zorundadır. Bütün bunları çok güçlü ve belagatli bir şekilde dile getirmelidir. (Manucci, 1907, s. 349). Emir Timur'a atfedilen bu önem yalnızca törenlerle mahdud kalmamış mimariye de yansımıştır. Nitekim Bâbüür Şah, Panipat'ta İbrahim Lûdi'ye karşı zafer kazandıktan sonra Delhi'de inşa ettirdiği bir kasrın adını atasının hatırasına binaen Kasr-ı Timur koymuştur. (Suçıkar, 2022, s. 140).

Emir Timur, Bâbürlü hükümdarları nazarında yalnızca bir ata değil aynı zamanda askeri başarıları ve kişisel karizması ile bir kahramandı. Bu minvalde Hümayunnâme'de Bâbüür'ün gençlik yıllarında vermiş olduğu mücadele ancak Emir Timur'un zamanı ile karşılaştırılmaktadır. Emir Timur'un başarıları her Bâbürlü hükümdarınca öğrenilmesi, örnek alınması ve övünç duyulması gereken cinstendi. Bâbürlülere göre şüphesiz Emir Timur bir cihangîr idi. Dolayısıyla onun fetihlerini içeren Zafername'de kendilerine kılavuz olabilecek bir başucu kitabıydı. Zafername bu yönüyle unutulmamış ve Bâbüür Şah'ın hatıratında bahsettiği üzere Abdullah Mesnevîgûy, İskendernâme'ye karşılık olarak Timurnâme'yi telif etmişti. (Bâbüür Şah, 2000, s. 281). Bâbüür Şah ve daha sonra Ebü'l-Fazl el-Allâmî, Ekbernâmesi'nde sık sık Şerefüddin Ali Yezdî ve Zafername'sinden örnekler vermekteydi. (Bâbüür Şah, 2000, s. 354-469; Abu'l-Fazl al-Allami, 2000, s. 47-237-244.).

Ekbernâme'den anlaşıldığına göre Ekber Şah devrinde Molla Sultan Ali (Andican, 2017, s. 81) tarafından istinsah edilen ve Üstad Bihzad tarafından resimlenen bir Timurnâme padişahın kütüphanesinde yerini almıştı. (Abu'l-Fazl al-Allami, 2000, s. 309-310). Yine Emir Timur'un bizzat kendisi tarafından yazıldığı iddia edilen ve Yemen'de Cafer Paşa kütüphanesinde bulunan Tüzükat-ı Timuri (Vakıat-ı Sahibkırani) 1637'de Ebu Talib Hüseyini et-Türbeti tarafından Türkçe'den Farsça'ya tercüme edilerek Şah Cihân'a sunulmuştur. Ne var ki bu tercümeyle ilgili padişah eserin Yezdî'nin Zafername'si ile uyuşmadığını fark ederek saray kâtiplerinden Muhammed Afzal Buhari'ye bu eseri Zafername'ye uygun hale getirmesini emretmiştir. (Alper, 2022, s. 336). Prof. Dr. A. Ahat Andican'ın da tespit ettiği üzere bu eser hiçbir şekilde Emir Timur tarafından yazılmamış veya yazdırılmamıştır. (Andican, 2017, s. 81). Bu cümleden olmakla birlikte esere Bâbürlü hükümdarı tarafından sahip çıkılmıştır ki bu durum onların Timur algılarının yüksekliğine delâlet etmektedir.

Bu algıyla ilgili bir anekdot da Emir Timur ve Şah Âlemgîr (Evrengzib) ile ilgilidir. 1700 yılında Khawaspur'da seferde olan Şah Âlemgîr ordugâhın Mân Nehri kıyısında kurulmasına karar vermişti. 1 Ekim gecesi yağışlarla birlikte

⁵ Hindistan'a seyahat eden pek çok seyyah gibi Manucci'de Bâbürlülere yanlış bir şekilde Moğol olarak tarif etmektedir.

aniden gelen bir sel ordugâhı bastı. Çadırlara suların dolduğu ve kayıpların yaşandığı bu kargaşa ortamında düşman Marathaların saldırdığını düşünen Bâbürlü hükümdarının bir anlık tökezlemesi sağ dizinin çıkmasına neden oldu. Şah Âlemgîr hekimlerin doğru bir tedavi uygulayamamaları neticesinde hafif topal kaldı. Şah Âlemgîr devrini tetkik eden tarihçi Jadunath Sarkar'a göre hükümdarın gönlünü hoş etmeye çalışan saraylılar bu durumun benzerinin Emir Timur içinde söz konusu olduğunu ve hükümdarın tıpkı atası gibi muzaffer olacağına delalet ettiğini söyleyeceklerdi. Görüleceği üzere Şah Âlemgîr'in bedenlen yaşamış olduğu bir kusur Emir Timur ile ilişkilendirilerek bir teselliye dönüştürülmüştür. (Sarkar, 1952, s. 138-139).

Bunun dışında Evrengzîb'in anekdotlarının yer aldığı eserde tarihe düşkünlüğü ile bilinen Şah Cihân'ın bir günlük yaşamı aktarılırken padişahın akşamüstü yatmadan önce bir perde arkasından Emir Timur'un hayatını ve Bâbürnâme'yi okuttuğu ifade edilmektedir. (Bahadur Khan, 1917, s. 174). Bâbürlü hükümdarlarının Emir Timur'un hayatını okumaktan keyif aldıkları bir gerçektir. Üstelik bu konuda Manucci'nin kaydına göre oldukça hassas olabilmekteydiler. Örneğin Şah Âlemgîr, tahta geçtikten sonra hocalarından Molla Salih, talebesi olan yeni padişahın cülusunu tebrik etmek ve karşılığında ihsanlar almak için huzura geldiğinde padişah kendisine; mirza iken boş şeyler öğrettiği, ilminin Hindistan ile sınırlı olduğu, savaş sanatını öğretmediği ve zamanını boşa harcatığı yönünde çıkışacaktı. Bu serzenişlerinde verdiği örneklerden birisi de Emir Timur ile ilgiliydi; *“Bu imparatorluğun kurucuları olan atalarımın, ünlü Timurleng'in ve savaşçı Bâbü'r'ün isimlerini senden zar zor öğrendim. Bana onların hayatlarının, harika fetihlerinin, savaş tarzlarının, ordularına emir vermelerinin, askerlerine komuta etmelerinin hikâyesini anlatmak için hiçbir girişimde bulunmadın”*. (Manucci, 1907, s. 29-32).

Bu eserler vasıtasıyla ki Bâbürlüler Emir Timur'un zaferleri hakkında malumat sahibiydiler. Bâbürnâme'den anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Emir Timur'un Hindistan seferinden haberdar idiler. Yine Şah Cihângîr atası Emir Timur'un Osmanlı Devleti karşısında üstün geldiğini Tüzük-i Cihângîrî'sinde aktarmaktaydı. Buna göre bir gün kendisini Osmanlı hükümdarının elçisi olarak adlandıran Akam Hacı adında mutemed edilmeyen bir âdem elinde okunaksız bir mektup (kitâbet-i meçhul) ile huzura gelmişti. Padişah kendisinin elçi olduğuna inanmamış ve şöyle demişti;

“Timur Rûm'u fethettiğinde ve o yerin hükümdarı Yıldırım Bayezid onun eline geçince, haraç toplayıp bir yıllık geliri aldıktan sonra, Rûm'un tamamını kendi mülküne geri vermeye karar verdi. Tam o sırada Yıldırım Bayezid öldü ve (Timur) devleti oğlu Musa Çelebi'ye teslim ettikten sonra geri döndü. O zamandan bu zamana kadar, bu tür iyiliklere rağmen, ne imparatorlar adına kimse geldi, ne de herhangi bir elçi görevlendirildi.” (Jahangir, 1909, s. 144-145). Buradan da anlaşılacağı üzere Emir Timur'un Ankara'da elde etmiş olduğu zafer hanedanın

hatırasında hala taze bir vaka olarak kalmıştı. Keza Hümayûn Şah'ta kendi saltanatında Gucerât'a sığınan Timurlu mirzalarını Sultan Bahadır'dan geri isterken Emir Timur'a atıf yapmış, Yıldırım Bayezid'in kendisine sığınanları Timur'a iade etmemesinin neticelerini hatırlatmıştır. (Bayur, 1947, s. 39).

Emir Timur'un gözünün nuru olarak kabul ettiği payitahtı Semerkant ve dahi Maverâünnehir, Bâbürlülerin nazarında her vakit özlem duyulan ve bir gün mutlaka istirdad edilmesi gereken topraklar olarak kalmıştır. Bâbürlüler Emir Timur'un soyundan geldiklerinden dolayı bu bölge üzerinde daimi olarak bir iddia sahibiydiler. Bu durum onların bölgeye yönelik askeri girişimlerine de bir meşruluk kazandırmaktaydı. Maverâünnehir, Bâbürlü metinlerindeki ifadeyle bir "mülk-i mevrûs" (ata mülkü) idi. Devletin kurucusu Bâbü Şah bir Sünni olmasına karşın Semerkant'a sahip olabilmek uğruna Şii Safevî hükümdarı Şah İsmail'in adına hutbe okutmayı ve kızılbaş sarığı giymeyi dahi kabul etmişti.

Esasen Bâbü Şah'ın macerasının neredeyse tümü Timurlu mirasını geri kazanmaya dayanıyordu. Nitekim kendisinin ilk hedefi de Semerkant olmuş, bu uğurda ömrünü kazaklıkta geçirmişti. Oğlu Hümayun Şah'ın faaliyetleri ise Bedeşşan bölgesinin ötesine geçemeyecekti. Ekber Şah bu minvalde hisler beslemekle birlikte bölgeyi elinde bulunduran Özbek Ubeydullah Han ile herhangi bir çatışmaya girmeyecekti. Keza Şah Cihângîr, oğulları Hüsrev ve Hürrem'in isyanlarıyla uğraştığından bu konuda herhangi bir adım atamayacaktı. (Oruç, 2019, s. 68). Fakat bu konuda belki de en somut adım Şah Cihân dönemine geldiğinde atılacak ve Emir Timur'un mirası Maverünnehir'in istirdadı noktasında devletin kaynakları seferber edilecekti. Şah Âlemgîr'in notlarında da bahsedildiği üzere babası Şah Cihân atalarının eski mülkleri olan Belh, Bedeşşan, Horasan ve Herat vilayetlerini fethetmek için büyük bir arzu duyuyordu. (Aurangzeb, 1908, s. 3). Ne var ki düzenlenen Belh seferi bölgedeki Özbek direnişi ve coğrafyanın getirdiği sıkıntılar sebebiyle başarısızlığa uğrayacaktı. Şah Cihân'ın bu hamlesinden sonra ise bir daha söz konusu topraklara yönelik herhangi bir askeri teşebbüste bulunulmayacak ve Semerkant, Bâbürlü hükümdarlarının zihninde bir hayal olarak kalacaktır.

Bununla birlikte Bâbürlü askeri gücünün Maverâünnehir'i ele geçirememiş olması Bâbürlülerin bölgeye yönelik ilgilerinin bittiği anlamına gelmemekteydi. Şah Cihângîr'in Mutribî el-Esam es-Semerkandî ile yapmış olduğu sohbet buna bir örnektir. 1620'lerin sonlarına gelirken Mutribî el-Esam es-Semerkandî Türkistan'dan Lahor'daki Bâbürlü sarayına gelmişti. Padişah ve Mutribî arasında başlayan derin sohbet konularından birisi de tabii olarak Emir Timur ile ilgili olmuştur. Şah Cihângîr atası Timur'un Semerkant'taki kabrinin (Gûr-i Emir) durumunu sormuş, es-Semerkandî cevaben bu konuya ilişkin ayrıntılara eseri Nüşa-yı Zîba'da yer vereceğini söylemiştir. Padişah bundan sonra Emir Timur'un mezar taşının rengine dair ayrıntıları öğrenmek isteyerek kare siyah bir taşın getirilmesini emir buyurmuştur. Taşın getirilmesiyle Mutribî'den bu siyah

taşı kendi zihnindeki mezar taşıyla mukayese etmesini talep etmiştir. Mutribî ise önündeki taşın diğer taşa oranla daha sönük ve renksiz olması nedeniyle bir dizi farklılıklar olduğunu ifade ederek Timur'un kabrinin inşası hakkında tafsilatlı bilgi vermiştir. (Alam ve Subrahmanyam, 2021, s. 154-155). Bu sohbetten Mutribî'nin Şah Cihângîr nezdinde Maverâünnehir ve Timur konusunda gerçek bir görgü tanığı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Yine Şah Cihângîr “büyük şerefli atasının türbesi için, o mübarek makamın muhafaza edilmesi için” on bin rupilik bir ödenek ayıracaktır. Emir Timur'un Semerkant'taki kabri olan Gûr-i Emir'in bakımına yönelik girişimler 18. yüzyıla kadar devam edecektir. (Balabanlılar, 2007, s. 82).

Diğer taraftan Bâbürlülerin Emir Timur'a duymuş oldukları derin hürmet ve muhabbet komşu devletlerinde dikkatini çekmiş ve Bâbürlüler ile yürüttükleri diplomaside bu muhabbetten faydalanmışlardır. Örneğin Safevî hükümdarı Şah I. Abbas, Şah Cihângîr'in saltanatının on beşinci yılında bir dostluk mesajı ve armağanlarla birlikte elçileri Aka Beg ve Muhib Ali'yi Hindistan'a yollamıştır. Cihângîrnâme'deki kayda göre elçilerin getirdikleri hediyeler arasında Uluğ Bey'in hazinesinden olan ve üzerinde “Emir Timur Gûrgan ibn Mirza Şahruh Bahadır ibn Uluğ Bey” yazılı bir yakut taşı yer almıştır. Bu hediye çok anlamlı bulan Bâbürlü hükümdarı üzerinde atalarının ismi yazılı bulunduğundan bunu hayırlı bir alamet telakki edip kabul etmiş ve taşa “Ekber Şah ibn Cihângîr Şah” şeklinde bir eklemenin yapılmasını buyurmuştur. (Jahangir, 1999, s. 357). Söz konusu taşı daha sonra Şah Cihân'da kendi adını ilave ederek meşhur tahtına ekletmiştir. (Inayat Khan, 1990, s. 147).

Aynı şekilde Ağustos 1619 tarihinde Safevî sarayından ayrılan Han Âlem, Ocak/Şubat 1620 tarihinde Hindistan'a ulaşmış ve Şah Cihângîr'in huzuruna çıkmıştır. Han Âlem, kendi padişahı Şah Cihângîr'e İran'dan oldukça ilginç hediyeler getirmiştir. Bu hediyeler arasında, Halil Mirza Şahruhî tarafından yapılan ve Emir Timur'un Toktamış Han ile mücadelesini gösteren bir minyatür bulunuyordu. “Emir Timur'un, çocuklarının ve mücadeleye katılan beylerin resimlerinin bulunduğu bu çalışmada, 240 figür işlenmiş ve her birinin ismi resminin yanına yazılmıştı.” (Aydoğmuşoğlu, 2017, s. 228). Burada Şah Abbas'ın Bâbürlülerle olan münasebetlere Emir Timur kanalından tesir etmesi son derece zekice bir davranış olarak göze çarpmaktadır. Yine Şah Cihângîr'in divanına gelen bir takım Portekizliler padişaha Emir Timur'a ait olan ve onun Rûm'u fethi sırasında bir Doğu Romalı Hristiyan tarafından çizildiği söylenen portresini takdim etmişlerdir. Fakat padişah söz konusu portrenin hanedan üyeleriyle benzerliğinin bulunmamasından dolayı sahte olabileceği kuşkusunu taşıyarak şu sözleri söylemiştir; “Eğer bu doğru olsaydı, kanaatimce elimde bundan daha kıymetli bir nesne olamazdı.” (Balabanlılar, 2007, s. 121).

Sonuç

Bu çalışmada temel amaç Bâbürlü Devleti'nde Emir Timur imajını incelemektir. Bilindiği gibi Bâbürlülerin banisi Bâbür Şah, Emir Timur'un soyundan gelmektedir. Kendisi Emir Timur'un beşinci göbekten torunudur. Bâbür Şah ve halefleri Maverâünnehir'de çöken Timurlu gücünün Hindistan'daki devamıdır. Timurlu soyu ve imajı bu tarihsel devamlılık içerisinde son derece önemlidir. Bâbürlü Devleti'ne ait olan 16. ve 17. yüzyıl kaynakları incelendiğinde Emir Timur'un Bâbürlü hükümdarlarının gözünde müspet bir imaja sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Emir Timur bu süreçte Bâbürlü tahtına malik olan tüm Bâbürlü hükümdarlarının fermanlarında, mühürlerinde ve vekayinamelerinde yerini almıştır. Bâbürlü vekayinamelerinde Emir Timur zikredilirken genel olarak kendisinin üç unvanı üzerinde durulmuştur. Bunlar Timur'a verilen Sâhipkıran, Gürkan ve Emir unvanlarıdır. Emir Timur'un kendi döneminde kabul ve tatbik edilen bu üç san Bâbürlü tarih yazıcılığında da aynen kabul görmüştür.

Emir Timur kendi döneminde meşruiyetini sağlamak amacıyla başa Cengiz soyundan gelen hanları geçirmiş ve devleti bu hanlar vasıtasıyla yönetmiştir. Al-i Cengiz'e damat olan Timur bu sayede otoritesini takviye etmiştir. Bundan dolayıdır ki kendisi yalnızca "emir" unvanı ile yetinmiştir. Fakat Hindistan'da Bâbürlü dönemine gelindiğinde Emir Timur'un kendisi bir meşruiyet kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle meşruiyet kaynağını başkalarından alan Emir Timur'un zamanla bizatihi kendisi bir meşruiyet kaynağına dönüşmüştür. Bu cümleden olmak üzere Bâbürlü hükümdarları Hindistan'daki yeni iktidarlarını meşrulaştırmak için Emir Timur kültürünü kullanmışlardır. Emir Timur, Bâbürlü hükümdarlarının zihninde Cengiz Han'ın da ötesinde en başta yer almıştır. Bâbürlüler mühürlerinde Timurlu şecerelerine vurgu yapmışlar, tarih kitaplarında ilk olarak kendisini zikretmişler ve nihayet Sâhipkıran unvanına kadar kullanmışlardır. Bu Timur kültürü vurgulanırken sanatta bir araç olarak kullanılarak Emir Timur ve ona inen şecerelere minyatürler de de yer verilmiştir.

Bâbürlülerin kurucusu Bâbür Şah'ın temel hedefi atasının mirasını ele geçirerek devleti tekrar toparlamak üzerine kuruluydu. Onun bu arzusu başarısızlığa uğrasa da kendisi ve halefleri Timurlu köklerini ve vatanlarını asla unutmamışlardır. Bâbürlü hükümdarları Bâbür Şah ile birlikte Emir Timur kültürünü kullanmışlardır. Alt kıtanın hükümdarları zaman zaman bu kültürün yanına gazi sanlarını ekleyerek Hindistan'daki politik söylemlerinde bir denge kurmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte Emir Timur ve onun hatırasına özenle saygı ve sadakat duyulmuştur.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

KAYNAKÇA

- A Descriptive List of Farmans, Manshurs and Nishans: Addressed by The Imperial Mughals to The Princes of Rajasthan.* (1962). N. R. Khadgawat. (Ed.).
- Abdül Hamid Lahorî. (1867). *Padişahname*, (Cilt 1). M. Kabirüddin Ahmad and M. Abdur Rahim. (Ed.). College.
- Abul-Fazl Al-Allami. (1873). *Ain Akbari*, C. 1, (H. Blochman, Çev.).
- Abul-Fazl Al-Allami. (2000). *The Akbarnāma of Abu'l Fazl*, (Henry Beveridge, Çev.). C. 1, The Asiatic Society.
- Aka, İsmail. (2014). *Timur ve Devleti*, Türk Tarih Kurumu.
- Alam, M. ve Subrahmanyam, S. (2021). *Keşifler Çağında Hint-İran Seyahatleri 1400-1800*, (Nihan Aksoy, Çev.). Albaraka.
- Al-Badaoni. (2009). *Muntakhabu-t-Tawarikh*, (Cilt 1). (George S. A. Ranking, Çev.). Idarah-ı Adabiyat-ı Delli.
- Alper, S. (2022). "Hokand Hanlığı'nın Meşruiyet Dayanakları Bağlamında Tüzükat ya da Vakıat-ı Emir Timur", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 25, 327-345.
- Andican, A. A. (2017). "Tüzükat-ı Timuri Gerçek Mi ve Geçerli Bir Birincil Tarihî Kaynak Olarak Kullanılabilir Mi?", *Türkiyat Mecmuası*, 2, 33-83.
- Anooshahr, A. (2022). *Gazi Sultanlar ve İslâmın Sınırları*, (Yahya Kemal Taştan, Çev.). Ötüken.
- Aurangzeb. (1908). *Ruka'at-i Alamgiri; or, Letters of Aurungzebe*, (Jamshedji Hormasji Bilimoriya, Çev.). Cherag.
- Aydoğmuşoğlu, C. (2017). "Kandahar Meselesi ve Safevî-Babür Münasebetleri (17. Yy)", *Timurlu Tarihine Adanmış Bir Ömür 75. Doğum Yılında Prof. Dr. İsmail Aka'ya Armağan*, Musa Şamil Yüksel (Ed.). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 221-234.
- Bâbü Şah. (2000). *Bâbürnâme: Bâbü'ün Hatıratı*, (3. bs.). Reşit Rahmeti Arat, (Haz). Kültür Bakanlığı.
- Bahadur Khan. (1917). *Anecdotes of Aurangzib*, (Jadunath Sarkar, Çev.).

- Balabanlılar, L. A. (2007). *Lords of The Auspicious Conjunction: Turco-Mongol Imperial Identity on The Subcontinent*, [Doctoral Thesis], The Ohio State University.
- Bayezid Bayat. (1360). *Tezkire-i Hümayun ve Ekber*.
- Bayur, Y. H. (1947). *Hindistan Tarihi*, C. 2, TTK.
- Bayur, Y. H. (1945). “Evrenzib Alemgir ve Dini Siyaseti Üzerinde Bir İnceleme”, *Belleten*, 33, 1-62.
- Beach, M. C. ve Koch, E. (1997). *King of the World: The Padshahnama*, Thames and Hudson LTD.
- Fisher, M. H. (2020). *Bâbürlüler / Hindistan’da Bir Türk İmparatorluğu*, (M. Fatih Çalışır, Çev.). Kronik.
- Gallop, A. T. (1999). “The Genealogical Seal of the Mughal Emperors of India”, *Journal of the Asiatic Society*, 1, 77-140.
- Habib, I. (1997). “Timur in the Political Tradition and Historiography of Mughal India”, *Proceedings of the Indian History Congress*, III, 297-312.
- Inayat Khan. (1990). *The Shah Jahan Nama of Inayat Khan: An Abridged History of The Mughal Emperor Shah Jahan*, W. Begley and Z. Desai, (Ed.). Oxford University.
- Jahangir. (1909). *The Tuzuk-i-Jahāngīrī or Memoirs of Jahāngīr*, (Alexander Rogers, Çev.), Henry Beveridge (Ed.), C. 1, Royal Asiatic Society.
- Jahangir. (1999). *The Jahangirnama / Memoirs of Jahangir Emperor of India*, (Wheeler M. Thackston, Çev.). Oxford University.
- Jouher. (1832). *The Tezkereh Al Vakiāt Or Private Memoirs of the Moghul Emperor Humayun*, (Charles Stewart, Çev.). Printed for The Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland.
- Khawaja Kamgar Husaini. (1968). *Ma’asir-i-Jahangiri*, Azra Nizami (Ed.).
- Khwandamir. (1940). *Qanun-i-Humayuni*, (Baini Prasad, Çev.). The Baptist Mission.
- Khvajah Nizamuddin Ahmad. (1927). *Tabaqat-ı Akbari*, (B. DE, M. A., L. C. S., Çev.), C. 1, The Asiatic Society of Bengal.
- Lefevre, C. (2011). “In The Name of The Fathers: Mughal Genealogical Strategies From Bābur to Shāh Jahān”, *Religions of South Asia*, V, 409-442.
- Manucci, N. (1907). *Storia do Mogor or Mogul India 1653-1708*, (William Irvine, Çev.), C. 2, The Government India.
- Muhammad Salih Kambo. (1923). *Amal-i-Salih or Shah Jahan Namah*, Ghulam Yazdani (Ed.). C. 1, The Baptist Mission Press; The Asiatic Society.
- Mutemed Han. (1865). *İkbalnâme-i Cihāngîrî*, Mevlevi Abdülhay ve Mevlevi Ahmed Ali (Ed.). College.
- Oruç, C. (2019). *Şah Cihan Dönemi Babürlü Devletinin Dış Politikası*, (Tez No. 555062) [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Oruç, C. (2023). “Bâbü’ün İktidar Mücadelesinde Meşruiyet Kaynağı Olarak Türklük, Timur ve Timurlu Mirası”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10, 547-563.

- Richards, John F. (2021). *Bâbür Türk İmparatorluğu*. (Yasin Tekin Çev.), Selenge.
- Sarkar, Jadunath. (1952). *History Of Aurangzib*. C. 5, The Modern India.
- Suçıkar, T. (2022). *Hindistan Kaplamı Bâbür Şah*, Efsus.
- Şahin, H. H. (2020). *Hindistan'da Türk Rönesansı: Ekber Şah ve Dîn-i İlähî'si*, Selenge.
- Tarih-i Elft (Târih-i Hezar sale-i İslam)*. (1382). Golam Mirza Tabâtabâyî Mevd (Ed.). C. 6, Şirket-i İntişarat-ı Ulumi ve Ferhengi.
- Whitehead, R. B. (1914). *Catalogue of Coins In The Panjab Museum*, C. 2, The Clarendon.

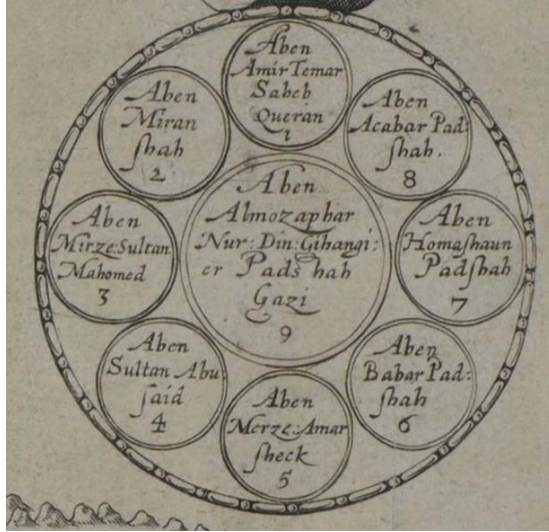
Elektronik Kaynaklar

- Hermitage Museum, "Shah Jahan", <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/08.+applied+arts/69090> [Erişim tarihi: 28.07.2023].
- Victoria and Albert Museum, "Govardhan", <https://collections.vam.ac.uk/item/O17093/timur-babur-and-humayun-painting-govardhan/> [Erişim tarihi: 28.08.2022.].

EKLER

Resim 1: Bâbür Şah'a ait bir mühür. Ortada: Zahirüddin Muhammed Bâbür. Kenarda: İbn Ömer Şeyh ibn Sultan Ebu Said ibn Sultan Muhammed ibn Miran Şah ibn Emir Timur. (Gallop, 1999, s. 107).

Resim 2: William Baffin'in haritasında Şah Cihângir'in dairesel mührü. Ortada: İbn El-Muzaffer Nureddin Padişah-ı Gazi. Kenarda: İbn Ekber Padişah ibn Hümayun Padişah ibn Bâbü Padişah ibn Mirza Ömer Şeyh ibn Sultan Ebu Said ibn Mirza Sultan Muhammed ibn Miran Şah ibn Emir Timur Sâhibkiran. (Gallop, 1999, s. 88).

Resim 3: 1628'lerde sanatçı Govardhan tarafından çizilen bu minyatürde Emir Timur (ortada) Bâbü Şah (solda) ve oğlu Hümayun Şah birlikte tasvir edilmiştir. Kaynak: Victoria and Albert Museum, "Govardhan", <https://collections.vam.ac.uk/item/O17093/timur-babur-and-humayun-painting-govardhan/>

[Erişim tarihi: 28.08.2022.].

Resim 4: Abdul Hamid Lahori'nin Padishahname'sindeki bu minyatürde Emir Timur (sağda) ve Şah Cihân birlikte tasvir edilmiştir. (Beach ve Koch, 1997, s. 14).

Resim 5: Şah Cihân'ın 1636 yılına ait mühürü. Mührün ortasındaki dairede; Ebu'l-Muzaffer Şehabeddin Muhammed Sâhibkran-ı Sâni Şah Cihân Padişah-ı Gazi yazılıdır. (Gallop, 1999, s. 118).

Resim 6: Şah Cihân'a ait bir zihgir. Dış elmas, yakut ve zümrütler ile bezenmiş olan zihgin iç yüzeyinde "Sahibkiran-ı Sani" yazmaktadır. Kaynak: Hermitage Museum, "Shah Jahan", <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/08.+applied+arts/69090> [Erişim tarihi: 28.07.2023].